

SIMONE GYÖRFI

De la surâsul lui Buddha la Surâsul Hiroshimei

From Buddha's Smile to Hiroshima's Smile (by Eugen Jebeleanu)

Keywords: right and rights; a right to smile; types of smile

Abstract: The term “right” designates a philosophical category. Men can “do the right thing” in their words and acts, but this “right” is every time interpreted by the others in their own manner. An extrinsec manifestation of “right” is the smile. But how many types of smile are there? What are their meanings and possible interpretations? This paper is only a short account on these issues.

Trăim într-o lume a desensibilizării, a aridizării emoționale continue. Dacă într-un anumit moment al istoriei putea părea o bravadă să apari sfidător în fața problemelor și durerilor universale, acum marea majoritate a oamenilor, împotmolită în greutățile emergente ale vieții cotidiene, nici că le mai percepe. Nu necesită, totuși, o structură emoțională ieșită din comun nici compasiunea, nici empatia, nici înțelegerea. Poate mai degrabă un timp alocat meditării asupra acestor noțiuni. Dar omul de azi nu prea pare dispus să-și sacrifice timpul.

Privit în esența lui, omul este totuși bun. Indiferent de învelișurile cu care s-ar proteja, de zidurile construite în timp după care s-ar ascunde, indiferent de faptele neinspirate, nejustificate ori oribile pe care le-ar comite, în esența lui, fiecare tânjește după binele universal, după lumina purificatoare a *binelui*. Nod gordian, despicare a firului în patru ori nod în papură, *binele* – categorie filozofică, alături de *adevăr* și *frumos* – a fost de nenumărate ori interpretat, explicat, impus, răstălmăcit și pretins. Nu există religie, artă ori știință care să nu fi servit, într-un anumit punct al dezvoltării ori expansiunii sale, o descriere a acestei noțiuni, oferind varianta personală. Chiar dacă acceptăm că *binele* este o categorie filozofică pe care nu o putem strânge în chingile unei definiții infailibile, mintea caută totuși sensul intrinsec și, de asemenea, exteriorizarea, exprimarea acestuia.

„Facerea de bine” este deseori iterată ca manifestare a categoriei binelui. Însă, pe când categoria este impersonală și invariabilă, „a face (cuiva) bine” este o expresie dominată de un verb, vai, mult prea conjugabil și, deci, supus personalizării inerente. Omul „face binele” care i se pare a fi just – din punctul lui de vedere. Profesorul nostru de filozofie obișnuia să ne repete o butadă: „când orizontul omului se îngustează atât de mult încât devine un punct, omul exclamă: «iată punctul meu de vedere!»” Ceea ce exprimi în cuvinte, ceea ce faci este adânc impregnat de personalitatea ta, unică și irepetabilă. Ceea ce spui nu va fi aproape niciodată perceput de către celălalt/cei alți exact cu acel conținut pe care ai fi vrut să-l transmiți. Cât de minunat ar fi să știi să cunoaștem întocmai cuvintele Mântuitorului ori învățămintele marilor gânditori ai lumii, așa cum au fost lansate la origine, nu cum ne-au fost transmise de-a lungul mileniilor de (serii de) intermediari care, *cu intenții bune*, în spiritul „facerii de bine” de care pomeneam, au omis ori au adăugat (fiecare la rândul său), varii elemente la cele permise.

Poate un caz singular ar fi revelația Sfântului Paul, avută pe drumul spre Damasc, în zorii creștinătății, revelație povestită de el însuși, pentru a fi pe deplin credibil, într-un limbaj mult simplificat, lipsit de alese înflorituri poetice, tocmai pentru a putea transmite cât mai veridic cutremurătorul eveniment al întâlnirii cu Fiul Omului. El însuși (genuin precursor al iezuiților) a cutreierat mai toată lumea știută pe vremea lui, pentru a duce și altora (pe limbile *lor*) evanghelia revelației divine. Câți însă dintre noi, dornici de a simți *exact* ceea ce a simțit cândva Sf. Paul, am fi în stare să-i receptăm cuvintele și să-i internalizăm mesajul *exact* așa cum a sunat odinioară și percepându-i încărcătura emoțională la nivelul emitentului? „*Traduttore traditore*”, cum se spune. Datorăm cunoștințele noastre traducerilor, interpretărilor, transpozițiilor și extrapolărilor unui lung șir de personaje mai mult sau mai puțin carismatice.

În cele ce urmează, ne propunem să facem o seamă de considerații asupra unei manifestări exterioare a binelui: surâsul. Surâsul este o modalitate de a-ți exprima starea sufletească. Adică starea de bine. Chiar dacă uneori surâsul exprimă condescendență, renunțare, resemnare, tristețe etc., totuși și acestea sunt purtătoare ale aceleiași stări „de bine”, într-un sens oarecum peiorativ.

Surâsul eliberării

În *Numele trandafirului*¹, Umberto Eco pune tocmai în gura personajului Jorge² înfierarea, plină de obidă și spaimă, a veseliei și a (su)râsului. „Există atâtea alte cărți care vorbesc despre comedie, atâtea altele, de asemenea, care fac elogiul râsului. De ce aceasta îți inspiră atâtea teamă?” – întreabă, aproape descumpănit, Guglielmo, el însuși o inextricabilă împletire a doi cugetători de complet diferită orientare, William (de) Ockham, epistemologul scolastic al Evului Mediu și victorianul Sherlock Holmes, logicianul prea plin de cunoștințele și certitudinile științifice ale epocii sale. „Pentru că era a Filosofului”, răspunde Jorge, bibliotecarul și arhivistul abației (deci deținătorul cheilor ce duc spre rafturile unde sunt depozitate scrierile de seamă ale timpurilor). O mică lume perfect construită în sine, Abația cuprinde variatele tipuri și arhetipuri omenești, dar și relațiile interpersonale și interculturale care pot apărea – și chiar apar – în orice comunitate: relația dintre superior și subordonat, dintre maestru și discipol, dintre egali pe aceeași treaptă socială, aspirațiile spre intelectual, spre carnal ori numai spre diferit, spre eliberarea de rutină și cotidian. „Fiecare cuvânt al Filosofului, pe care acum au ajuns să jure și sfinții și pontifii, a întors imaginea lumii pe dos.” „Râsul este slăbiciunea, putreziciunea, lipsa de gust a cărnii noastre. Este gădilatul pentru țaran, nerușinarea pentru bețiv... Dar așa râsul rămâne un lucru josnic, la îndemâna celor simpli, taină dezvăluită pentru plebe.” „Dar aici, aici... aici se răstoarnă funcția râsului, aici ea e ridicată la rangul de artă, i se deschid porțile lumii celor învățați, se face din el obiect de filosofie și de perfidă teologie...”; „această carte ar putea să-i învețe pe oameni că eliberarea de frică înseamnă înțelepciune... Omului simplu,

¹ Umberto Eco, *Numele trandafirului*, traducere de Florin Chirițescu; ediția a doua, revăzută, Editura Polirom, Iași, 2004.

² Personaj orb – dar nu zăbovim acum să comentăm fațetele (fizice și sufletești) ale orbirii.

care râde, în clipa aceea nu-i mai pasă că va muri;... Și din această carte ar putea lua naștere noua și distrugătoarea năzuință de a nimici moartea prin dezrobirea de frică...¹ În (su)râs (pe bună dreptate, de altfel) Jorge vede arma aflată la îndemâna oricui, arma prin intermediul căreia fiecare om ar putea deveni stăpân pe propria-i realitate fizică și imaginară. Râsul este acela care a mântuit omul în multe situații de restriște. Care i-a dăruit puterea de a se ridica din nou, după ce a alunecat, a căzut ori a fost împins. Prin râs se descoperă și se exorcizează hiatusurile, ciudățeniile și perversiunile lumii. După spusele lui Luther² „un drac cel mai bine se alungă, atunci când nu se lasă dus cu textele Scripturii, dacă îl faci de râs și de batjocură, căci nu îndură să-l iei peste picior.”

Un om care este în stare să (su)rădă nu mai poate fi înfrânt de către nici o putere umană sau supraumană. Omul (su)râzător se poate elibera de nimicnicia vieții cotidiene, poate să reziste torturilor fizice și opreliștilor de tot felul și să extragă tocmai din acestea esența și chintesența unei gândiri superioare și chiar a fericirii iluminate.³

Un om care vede, prin surâs, fața ascunsă a lucrurilor nu mai poate fi manipulat cu atâta ușurință, va putea oricând să pună sub semnul întrebării motivele reale versus motivația acelora care îl împing într-o anumită direcție. „Suntem ceea ce gândim, tot ceea ce suntem ia naștere din gândurile noastre, cu gândurile noastre construim lumea”, se afirmă în învățăturile lui Buddha. O fi o lume alternativă, sau tocmai cea reală, văzută la dimensiunile optime? Marele învățator vedea curmarea ciclului renașterilor ca pe o unică modalitate de a repeta la nesfârșit suferințele vieții. Pentru asta propovăduia renunțarea totală la orice ar putea impieța asupra karmei proprii. O viață dusă în castitate, nu fără familie, ci de-a dreptul în afara oricărei apartenențe familiale, afective, religioase ori sociale; ne-făptuirea (opusă nu numai faptelor rele, ci și celor bune – din punctul de vedere al moralei religioase sau publice); trăirea „fără a fi întinat de lume”. Un om eliberat (în sensul învățăturilor buddhiste) este acela care are certitudinea că, după o moarte „bună”, nu va mai avea parte de re-nașteri. De aici surâsul plin de beatitudine cu care este zugrăvită ori cioplită orice imagine a lui Buddha.⁴ Cerințele vieții non-participative promițând întreruperea ciclului karmic ar merita o analiză comparativă în raport cu celibatul preoțesc și monahal ce constituie o ofrandă motivată de convingerea adormirii și reînvierii întru Domnul. Imagistica creștină abundă în reprezentări de sfinți care acceptă zâmbitori martiriul întrucât ei *cred* că vor reînvia în lumea celor

¹ Umberto Eco, *op. cit.*, pp. 470-471.

² Citat de C.S. Lewis în cartea sa „*Sfaturile unui diavol bătrân către unul mai tânăr*”, traducere de Sorana Corneanu, Editura Humanitas, București, 2003.

³ V., în acest sens, *Elita celor buni în secolul XX*, Oradea, 2004, unde autorul, Monsenior Fodor József, scrie despre patimile și despre triumful spiritual al(e) deținuților religio-politici ai închisorii din Aiud (11 preoți unitarieni, 11 evanghelici, 57 reformați, 182 catolici; tot aici s-au aflat la un moment dat Dumitru Stăniloae, Bartolomeu Anania și alte sute de preoți ortodocși).

⁴ Evident, învățăturile sale au fost suficient de reciclate de cultura și filozofia vestică, pentru a fi digerate de către potențiali discipoli din Europa și Americi. Dar nu insistăm acum asupra convergențelor dintre învățăturile buddhiste și preceptele religioase occidentale.

drepti, acolo unde „nu este durere, nici întristare, nici suspin”, acolo unde nu este răutate ori moarte.

Surâsul resemnării și al speranței

Împins în lumina reflectoarelor în perioada comunistă, poetul Eugen Jebeleanu a fost brusc lăsat în uitare după 1989 (după venirea la putere a „noii” burghezii politice). Nu vom face apologia jurnalistului care a avut nefericita inspirație (pasionată și justițiară) de a ridica vocea în apărarea tânărului utecist ce avea să devină, pentru ani mulți și tot mai întunecați, un „tătuc” al societății socialiste românești. Suntem încă tentați a judeca „omul”, înaintea operei sale, a-i minimaliza sau maximaliza cuvintele din perspectiva charisimei degajate de acesta și suntem adesea nemiloși în a-l condamna pe acela care, din punctul nostru de vedere (al muritorilor de rând), a arătat vreodată o cât de mărunță stângăcie în relațiile socio-umane consensuale (stabilite de comun acord și intrate în *minima moralia* definind o anumită epocă).

În prefața volumului de versuri *Surîsul Hiroshimei și alte versuri*¹, Ov. S. Crohmălniceanu scria că „Eugen Jebeleanu este, neîndoios, una din cele mai treze conștiințe ale epocii noastre”. Fără să fie răsfățat de critică, Jebeleanu s-a aplecat cu „o sensibilitate poetică esențialmente tragică”² asupra problemelor și curențelor umanitare stringente, punându-se de-a curmezișul uitării și indiferenței și dovedind o putere deosebită de sublimare a durerii prin artă poetică. Tragismul versurilor lui nu este unul de împrumut și nu se dezintegrează o dată cu trecerea timpului; dimpotrivă, poate fi privit mereu din altă perspectivă, descoperindu-i-se alte fațete și alte adâncimi. Oportunitatea politică a *Surîsului Hiroshimei* nu este neglijabilă nici astăzi, într-o epocă în care și un student ar putea asambla o bombă atomică, pornind numai de la informațiile ce pot fi accesate pe internet.

Într-un mod cu totul ieșit din comun, surâsul final al Hiroshimei nu este unul al speranței în renaștere. Nu este nici al resemnării, nici al urii. Nici al înțelegerii, ori al iertării. Este un surâs încrâncenat, menit să stea de pază la porțile viitorului, orientat dinspre lumea umbrelor celor uciși în mod nevinovat către făptașii lipsiți nu atât de suflet, ci mai degrabă de discernământ, de capacitatea intelectuală de a fi prevăzut realist ce se va fi întâmplat „după”: „...se-nalță Hiroshima, lin surâde / (oh, zâmbetu-i care-a trecut prin moarte!...) / surâde Hiroshima, scut punându-și / deasupra leagănelor, brațul ars, / surâde Hiroshima și arată / cu ochii negri către ucigași — / și-mparte arme, arme ale vieții, / pe care ucigașii nu le văd, / pe care nu le pot zări vreodată, / semnale și stindarde, / lumini cu căști înalte de văzduhuri, / urmate de-amintirile desculțe, / de nevinovățiile ucise, / lumini ce-n bezne dând, înaintează, / lumini ce-naintează surâzând...” (*Surâsul peste moarte/pentru Chieko Watanabe*). Ov. S. Crohmălniceanu a descris cu pertinentță sentimentul tragic, ireversibilitatea dramatică și eterna acuzație a umbrelor eterice: „Timpul ucis, piatra silită să se umfle și să agonizeze ca un animal muribund, păsările speriate,

¹ Editura Minerva, București, 1973, colecția BPT xxx.

² Ibid.

întrebându-se unde au dispărut brusc casele și oamenii, copiii transformați în voci firave și plângătoare, fără trup, văzduhul orbit, sunt tot atâtea tablouri apocaliptice, chemate să-i dea sentimentului de oroare o acuitate extraordinară.”

O firavă speranță în ipotetica renaștere a vieții prin muncă și a sublimării prin suferință pâlpaie totuși în *Glusul muncitorului*, poate singura poezie cu o notă de circumspect optimism din întreg poemul: „Iau zîmbetul tăcut de pe obrazul/ Ucișilor – și-l reînvii, și fac/ Din el din nou surâsul vieții./.../ Iau tot ce-i suferință, tot ce-i muncă,/ Și le prefac în bucurie/ Și într-o nouă/ Speranță...// Eu nu pot fi ucis. Sunt pretutindeni.”

Esența tragică a martiriului involuntar transcede în tensiunea ireversibilă a ciclului renașterilor și biruie, în viziunea lui Crohmălniceanu, însuși neantul, printr-un act orfic repetat. Acesta este mesajul întregului poem, imuabila biruință a vieții prin re-nașterea văduvită de uitare și împăcare, resuscitarea speranței într-un viitor poate ceva mai puțin terifiat de „demonii celei de-a XX-a văi”. (POETUL:/ Urăști lumina./ GLASUL DEMONULUI DIN A XX-A VALE// Dacă vrei.../ Urăsc ce suie,/ Urăsc ceea ce-ncearcă să se-nalțe./ Strâng dinții/ Când aud/ Cum ciripind luminile în zori/ Și fâlfâind din aripi crude încă –/ Se-nalță/ Și poleiesc/ Pereții verticali –/ Oglindă sclipitoare./ Țâșnind din fum și ceață,/ Spre care milioanele de oameni/ Privesc reînviată/ Și-și regăsesc / Surâsul./ Surâsul lor... cât îl urăsc de-asemeni.../ e-n el atâta/ nesăbuită-ncredere-n lumină,/ atâta credință...” – *Visul poetului*)

În loc de încheiere

Nu ar trebui să ignorăm latura homeopatică a surâsului. În timp ce suferința și ura încrâncenează, gândirea pozitivă poate produce o înnoire intrinsecă a senzorialului. Buddha, devenit obiectul și, în același timp, subiectul propriei meditații, îndemna, în sutrele sale, la promovarea, *pro primo*, a gândurilor pozitive; *pro secundo*, a acțiunilor izvorâte din acestea: „Fie ca gânduri de blândețe iubitoare să străbată lumea în sus și-n jos, de-a curmezișul, fără opreliști, fără ură, fără dușmănie!”¹ Dacă lăsăm deoparte „a face” (acțiune discutabilă) și „a zice” (implicând variații în interpretare), ne rămâne (ca opțiune) o exprimare „pură” a *binelui*: surâsul, care nu trebuie tradus, interpretat, analizat ori impus.

Surâzând, spun înțelepții, poți ajunge la tămăduire, iluminare, mântuire. *One step at a time.*

---

¹ Sutra 146-8